

КОМЕНТАРИ СУДСКИХ ОДЛУКА

УДК 342.7(497.11)

CERIF: S130, S148, S112

DOI: 10.5937/AnalPFB2002200D

Др Марија Драшкић*

ПРИВИЛЕГОВАНИ РОК ЗАСТАРЕЛОСТИ: НЕУЈЕДНАЧЕНА ПРАКСА ВРХОВНОГ (КАСАЦИОНОГ) СУДА И СТАВ УСТАВНОГ СУДА

Иако се на нормативном, па и на практичном нивоу разлика у надлежностима Уставног суда и редовних судова може добро видети и објаснити, у Србији се водила усијана расправа о томе да ли Уставни суд уопште може да контролише судске одлуке, односно да поништава судске одлуке, а посебно одлуке највишег суда. Циљ овог текста је да прикаже једну одлуку Уставног суда која добро илуструје и оправдава разлоге због којих је Уставни суд добио овлашћење да одлучује и о уставним жалбама и тако уђе у простор непосредне заштите уставом зајемчених људских права и слобода. У случају који ће бити предмет овог коментара Уставни суд је деловао на уједначавању недоследне судске праксе поводом спора о томе да ли привилеговани рок застарелости треба да важи према сваком одговорном лицу, а не само према штетнику, и тиме заштитио право на правично суђење оних грађана који су таквом праксом били оштећени.

Кључне речи: *Уставни суд. – Врховни (касациони) суд. – Уставна жалба. – Људска права. – Привилеговани рок застарелости.*

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Осим класичне надлежности апстрактне нормативне контроле општих аката и оцене њихове сагласности са Уставом, доношењем Устава од 2006. године и увођењем института уставне жалбе Уставни суд (УС) добио је у надлежност и да одлучује о уставносудској

---

* Редовна професорка Правног факултета Универзитета у Београду и судија Уставног суда Србије у периоду 2007–2016. године, maja@ius.bg.ac.rs.

заштити људских и мањинских права и слобода.¹ Нормативни оквир за поступање УС по уставним жалбама чине одредбе Устава и Закона о Уставном суду (ЗоУС)² према којима се уставна жалба може изјавити ако су повређени или ускраћени људско или мањинско право и слобода зајемчена Уставом, ако је та повреда или ускраћивање извршено појединачним актом или радњом државног органа или организације којој је поверено јавно овлашћење, те ако су исцрпљена или нису предвиђена друга правна средства за њихову заштиту.³ Додатне претпоставке, које се односе на активну легитимацију подносиоца уставне жалбе, те благовременост и уредност поднесака који се као уставне жалбе упућују УС, предвиђене су такође у ЗоУС.⁴

Уставни суд има мандат да поводом уставне жалбе одлучује о повреди било ког уставног права, независно од његовог системског места у Уставу.⁵ Осим повреде људских права гарантованих у II делу Устава, који носи назив „Људска и мањинска права и слободе“ – а те повреде су далеко најчешће и истицане пред УС – теоретски би предмет уставне жалбе могла бити и права из I дела Устава која се односе на уставна начела или, пак, нека права која се тичу економског уређења и наведена су у III делу Устава (као што је, на пример, право на једнак правни положај на тржишту).⁶ Такође, у Уставу и ЗоУС није прописан никакав посебан услов који би се односио на тежину повреде или ускраћивања, па стога „квалитет“ односно тежина повреде не играју никакву улогу.⁷ Најзад, заштиту уживају сва

¹ Устав је ступио на снагу 8. новембра 2006. године. Видети Устав Републике Србије, *Службени гласник РС* 98/2006, чл. 170.

² Закон о Уставном суду, *Службени гласник РС* 109/2007, 99/2011, 18/2013 – Одлука УС, 40/2015 и 103/2015.

³ Упоредити Устав, чл. 170 и Закон о Уставном суду, чл. 82. Одредба Закона о Уставном суду разликује се само по томе што у чл. 82 *in fine* начело супсидијарности у поступању Уставног суда допуњује и синтагмом „или је законом искључено право на њихову судску заштиту“. Но, таква допуна није више ни од каквог значаја, будући да нема закона који би искључивао право на судску заштиту у случају повреде или ускраћивања неког људског права.

⁴ Закон о Уставном суду, чл. 83–85.

⁵ Слично решење познаје, на пример, и Устав Хрватске: „Ustavni sud... odlučuje povodom ustavnih tužbi kad su tim odlukama povrijeđena ljudska prava i temeljne slobode...“ Видети *Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine* 56/1990, 135/1997, 113/2000, 28/2001, 76/2010 и 5/2014, чл. 125, алинеја 4. Такође, словеначки Уставни суд одлучује, између осталог, „...o ustavnih pritožbah zaradi kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin...“ Видети *Ustav Republike Slovenije, Uradni list RS* 33/91 – I, 42/1997 – UZS68, 66/2000 – UZ80, 24/2003 – UZ3a, 47, 68, 69/2004 – UZ14, 69/2004 – UZ43, 69/2004 – UZ50, 68/2006 – UZ121, 140, 143, 47/2013 – UZ148, 47/2013 – UZ90, 97, 99 у 75/2016 – UZ70a, чл. 160, ст. 1, алинеја 6.

⁶ То је потврдио и Уставни суд својим ставом од 30. октобра 2008. године. Видети *Ставови Уставног суда*, Београд 2015, 49.

⁷ Додуше, током година Уставни суд је ипак почео да доноси решења о одбацивању уставних жалби, образлажући такво поступање малим значајем повре-

људска права и слободe, независно од тога да ли су индивидуална или колективна и независно од тога да ли су гарантована у српском Уставу или су део општеприхваћених правила међународног права, односно потврђених међународних уговора; у свим тим случајевима њима се гарантује уставни ранг заштите пред УС. Најзад, чињеница да је УС у својој пракси доследно поштовао стандарде које је установио Европски суд за људска права (ЕСЉП) био је кључни разлог због кога је уставна жалба била врло брзо препозната као делотворно правно средство у правном поретку Републике Србије.⁸

Таквим упадљивим јачањем позиције УС и проширивањем његових надлежности да – осим улоге „чуvara устава“ која се примарно остварује класичном функцијом нормативне контроле права – почне да одлучује и о сагласности појединачних аката и радњи са Уставом гарантованим правима појединаца и мањинских заједница, УС све више постаје „суд обичних људи“ (Стојановић 2016, 208–209). С друге стране, међутим, у тако широко постављеном концепту заштите људских права пред Уставним судом пажњу стручне јавности, а нарочито судијске бранше, привукла је одредба ЗоУС, према којој је УС могао – када утврди да је оспореним појединачним актом или радњом повређено или ускраћено људско право и слобода зајемчена Уставом – да поништи појединачни акт или изрекне неку другу меру за отклањање повреде (на пример, да забрани даље вршење радње или да одреди предузимање друге мере или радње којом се отклањају штетне последице утврђене повреде или ускраћивања) и да одреди начин правичног задовољења подносиоца.⁹ Да се законска одредба односи на све појединачне акте и радње које Уставни суд може поништити у поступку по уставној жалби, а тиме и на судску пресуду, потврдио је опет и изричито и сâм УС својим ставом од 30. октобра 2008. године.¹⁰ Другим речима, Уставни суд може не само да

ђеног права: „Уважавајући евентуални значај оспореног решења за подносиоца уставне жалбе, Уставни суд указује на то да повреда уставних права мора подразумевати одређени ниво тежине и озбиљности да би била разматрана пред овим судом. Процена тог нивоа је релативна ствар и зависи од околности датог случаја, које обухватају како субјективну перцепцију подносиоца уставне жалбе, тако и објективни карактер предмета одлучивања. Субјективни осећај подносиоца о важности наводне повреде уставног права мора бити оправдан и са објективног становишта, што у овом уставносудском предмету није случај.“ Видети, уместо многих других, решење Уставног суда Уж-5523/2017, 2. 10. 2018, из архиве суда.

⁸ „Суд је мишљења да уставну жалбу треба, у начелу, сматрати делотворним домаћим средством у смислу значења члана 35. став 1. Конвенције у вези са свим представкама поднетим почев од 7. августа 2008. године, као датума када су прве мериторне одлуке Уставног суда о основаности наведених жалби објављене у ‘Службеном листу’ Тужене државе“. Видети *Винчић и други против Србије*, 44698/06 и др., 1. 12. 2009, § 51.

⁹ Закон о Уставном суду, чл. 89, ст. 2.

¹⁰ „Уставна жалба се може изјавити против појединачног акта или радње свих државних органа који су носиоци законодавне, извршне и судске власти.“ Видети *Ставови Уставног суда*, Београд 2015, 50.

утврди да је правноснажна судска пресуда повредила неко зајемчено уставно људско право или слободу већ и да такву пресуду поништи и наложи редовном суду да одлучи поново, у складу са мишљењем израженим у одлуци Уставног суда.¹¹ Таква надлежност Уставног суда изазвала је – као и у многим другим земљама које имају сличан концепт уставне жалбе/тужбе/представке – велику напетост у односима између Уставног суда и Врховног (касационог) суда и ужарене расправе о границама преиспитивања правноснажних судских одлука, која није престала до данас (Draškić 2019, 113–129). Ипак, упркос оспоравањима, из цитираних одредаба јасно произилази да УС нема никакво уставно или законско ограничење да интервенише ако је до повреде или ускраћивања било којег људског права или слободе дошло, између осталог, и правноснажном судском одлуком. Тако се могло догодити да је УС био у прилици да кроз призму људских права и слобода подвргне контроли уставности и једно облигационо право, о коме није било јединственог става у правној теорији и судској пракси. Једна таква важна одлука коју је донео УС и која јасно показује колико је важан корективни механизам Уставног суда у заштити људских права и слобода биће предмет коментара у тексту који следи.

2. ПРИВИЛЕГОВАНИ РОК ЗАСТАРЕЛОСТИ: НЕ САМО ПРЕМА ШТЕТНИКУ

2.1. Поступак пред редовним судовима

Шукрија Зека, Авни Зека, Бедри Зека, Хазбија Шаља рођена Зека, Бахрија Зека, Хазбије Шаља и Ука Шаља, сви из Београда, поднели су Уставном суду 29. априла 2008. године уставну жалбу због повреде права на правично суђење и суђење у разумном року, зајемчених чланом 32, став 1 Устава, као и због повреде права на једнаку заштиту права из члана 36, став 1 Устава.

Утврђено чињенично стање у судским списима показивало је да је рудар Љах Зека, супруг подносиоца уставне жалбе Шукрије Зека и отац осталих подносилаца уставне жалбе, погинуо у рударској несрећи која се догодила 17. новембра 1989. године у Алексиначким рудницима. У истој несрећи погинуо је и Ука Шаља, супруг подносиоца Хазбије Шаља и отац подносиоца Ука Шаље. Правноснажном пресудом Општинског суда (ОпшС) у Алексинцу К.

¹¹ Такву праксу недвосмислено је подржала и Венецијанска комисија. Видети Venice Commission. 2011. Opinion on draft amendments and additions to the law on the Constitutional Court of Serbia adopted by the Venice Commission at its 89th plenary session (Venice, 16–17 December 2011), CDL-AD(2011)050cor-e, § 46, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)050cor-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)050cor-e), последњи приступ 23. априла 2020.

12/92 од 4. априла 1996. године више одговорних лица у Алексиначким рудницама оглашено је кривим и осуђено за извршено кривично дело тешко дело против опште сигурности.¹² Супруга и деца погинулог Љаха Зеке поднели су 27. септембра 1999. године тужбу за накнаду нематеријалне и материјалне штете проузроковане поменутиим штетним догађајем, а супруга и син погинулог Ука Шаље поднели су такву тужбу 29. септембра 1999. године.

Делимичном пресудом Четвртог општинског суда (IVОпшС) у Београду П. 5074/02 од 22. новембра 2005. године, првим ставом изреке, усвојен је тужбени захтев тужилаца, па је Јавно предузеће „Електропривреда Србије“ из Београда, као првотужени, обавезано да тужиоцима на име накнаде нематеријалне штете исплати појединачне износе ближе описане у изреци пресуде. Другим ставом изреке те пресуде одбијен је као неоснован тужбени захтев тужилаца којим су тражили да се друготужени, Јавно предузеће за подземну експлоатацију угља из Ресавице, обавезе да им накнади нематеријалну штету и трошкове парничног поступка.

Окружни суд (ОкрС) у Београду је пресудом Гж. 2854/07 од 14. марта 2007. године преиначио делимичну пресуду IVОпшС у Београду П. 5074/02 у ставу првом у односу на тужено ЈП „Електропривреда Србије“ тако што је одбијен као неоснован тужбени захтев којим је тражено да се тужено ЈП „Електропривреда Србије“ обавезе да тужиоцима надокнади нематеријалну штету на име душевних болова због смрти блиског лица. У образложењу своје пресуде, ОкрС је заузео становиште да је до тренутка подношења тужбе истекао рок из члана 376, став 2 Закона о облигационим односима (ЗОО), будући да је од настанка штете протекло више од пет година, па је по ставу ОкрС у Београду тужбени захтев у тој правној ствари неоснован.

Пресудом Врховног суда Србије (ВСС) Рев. 2002/07 од 29. августа 2007. године одбијена је као неоснована ревизија тужилаца изјављена против пресуде ОкрС у Београду Гж. 2854/07. Врховни суд Србије се, исто као и ОкрС у Београду, изјаснио да су тужбе за накнаду штете поднете 27. септембра 1999. и 29. септембра 1999. године, односно након протека више од пет година од дана када је штета настала, те да је због тога ревизија тужилаца неоснована, а потраживање накнаде штете застарело.

2.2. Поступак пред Уставним судом

Тужиоци су против правноснажне пресуде ВСС поднели уставну жалбу, а УС је донео одлуку којом је усвојио уставну жалбу под-

¹² Према тада важећем Кривичном закону Републике Србије, *Службени гласник СРС* 26/1977... и *Службени гласник РС*... 10/2002.

носилаца, утврдио повреду права на правично суђење зајемчено чланом 32, став 1 Устава и повреду права на једнаку заштиту права из члана 36, став 1 Устава, поништио пресуду ВСС Рев. 2002/07 и наложио Врховном касационом суду (ВКС) да поново одлучи о ревизији подносилаца уставне жалбе изјављеној против пресуде ОкрС у Београду Гж. 2854/07.

2.2.1. Правни став Уставног суда

Основ за такву одлуку УС био је правни став који је УС утврдио на редовној седници одржаној 7. јула 2011. године:

„У случају када је штета проузрокована кривичним делом (члан 377. ЗОО), ако је за кривично гоњење предвиђен дужи рок застарелости од рокова прописаних чланом 376. Закона о облигационим односима, захтев за накнаду штете према сваком одговорном лицу, а не само штетнику, застарева када истекне време одређено за застарелост кривичног гоњења само ако је правноснажном пресудом утврђено постојање кривичног дела и окривљени оглашен кривим за кривично дело. Прекид застаревања кривичног гоњења повлачи за собом и прекид застаревања захтева за накнаду штете.

Исти рок застарелости кривичног гоњења примењује се ако је кривични поступак обустављен, односно ако се није могао покренути зато што је окривљени умро или је душевно оболео, односно ако постоје друге околности које искључују кривично гоњење и одговорност окривљеног, као што су амнестија и помиловање.

У свим осталим случајевима примењује се општи рок застарелости потраживања из члана 376. Закона о облигационим односима.“¹³

¹³ *Ставови Уставног суда*, Београд 2015, 64. Доследно том ставу, иако су донете пре његовог усвајања, Уставни суд је усвојио и одлуке којима је одбио уставне жалбе подносилаца у наизглед сличним околностима. Међутим, за разлику од случаја *Зека, Шаља и остали*, у тим предметима уопште није било познато ко би могао бити окривљени, односно кривични поступак никада није ни био покренут. Наиме, то су били спорови за накнаду штете по тужбама лица избеглих из ратом захваћених подручја у Хрватској и Босни и Херцеговини, која су током 1995. године органи МУП-а Републике Србије незаконито лишавали слободе и после привременог задржавања предавали војним и полицијским органима Републике Српске и Републике Српске Крајине. Иако су та лица у многим случајевима била подвргавана тортури у камповима под контролом полицијских или паравојних формација, у Србији никада није вођен ниједан кривични поступак у коме би била утврђена кривична одговорност државних службеника за таква дела. Због тога су се, у таквим ситуацијама, према налажењу Уставног суда, могла применити само општа правила о застарелости потраживања накнаде штете утврђена одредбама члана 376 Закона о облигационим односима. Видети одлуке Уставног суда Уж-345/2008, 17. 3. 2010, и Уж-583/2008, 1. 4. 2010. Исто и одлука Уж-1980/2009, 27. 1. 2010, у којој

Тај став УС је применио и на чињенично стање одлуке у случају *Зека, Шаља и остали*:

„У конкретном случају је утврђено да су у кривичном поступку који је вођен пред Општинским судом у Алексинцу, у предмету К-12/92, одговорна лица оглашена кривим и осуђена на казну затвора правноснажном пресудом Општинског суда у Алексинцу К. 12/92 од 4. априла 1996. године. Дакле, у конкретном предмету, у вези питања примене рока застарелости потраживања накнаде штете која је причињена кривичним делом, Уставни суд сматра да се на застарелост примењују одредбе члана 377. Закона о облигационим односима не само када се накнада штете захтева од учиниоца кривичног дела као непосредног штетника, већ и од другог лица које одговара за штету иако није учинилац кривичног дела.“¹⁴

2.2.2. Повреда права на једнаку судску заштиту

Уставни суд је најпре утврдио повреду права на једнаку судску заштиту, зајемчену чланом 36, став 1 Устава, налазећи да су се подносиоци основано позвали на судске одлуке у којима је у идентичним правним ситуацијама проистеклим из истог штетног догађаја заузет другачији став, односно утврђено је да потраживање тужилаца за накнаду штете није застарело.¹⁵ Наиме, те пресуде су образложене тако да се у случају када је штета проузрокована кривичним

је била реч о особи која је претрпела штету као мобилисани припадник јединице Војске Југославије која је била ангажована у борбеним дејствима на Косову и Метохији 1999. године, али такође није било познато лице које је штету проузроковало и које би могло бити окривљено. Нема сумње да парнични суд може – за потребе утврђивања испуњености услова за примену продуженог рока застарелости потраживања накнаде штете – сам да испита да ли је штета проузрокована таквом радњом која садржи елементе кривичног дела, те да о томе одлучи као о претходном питању, али само онда када је било немогуће да се против познатог штетника, и евентуално учиниоца кривичног дела, поступак покрене или оконча. Видети опширније Караникић Мирић 2011, 197–202. Занимљиво је, међутим, да је од тог става одступио Врховни суд Србије само у случајевима у којима се радило о штети причињеној припадницима ЈНА у оружаним сукобима у бившим републикама СФРЈ до дана њиховог признања у Генералној скупштини Уједињених нација 22. маја 1992. године. Суд је сматрао да је то било кривично дело оружане побуне из члана 124 тада важећег Кривичног закона СРЈ, без обзира на то што нису били познати ни евентуални учиниоци таквих кривичних дела, нити су ти оружани сукоби било када окарактерисани у међународној заједници као оружана побуна са становишта међународног права. Видети Правно схватање Врховног суда Србије од 27. 12. 1999, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије* 11/1999, 14.

¹⁴ Одлука Уж-482/2008, 13.10.2011, <http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Curl-CS/5358/?NOLAYOUT=1>, последњи приступ 10. августа 2019. Одлука је објављена и у *Службеном гласнику РС* 88/2011.

¹⁵ Окружни суд у Нишу Гж. 25/06, 24. 1. 2006, Врховни суд Србије Рев. 43/01, 9. 5. 2001, Врховни суд Србије Рев. 89/03, 21. 1. 2003.

делом на застарелост примењују одредбе члана 377 ЗОО, а не одредба члана 376, будући да се одредбе члана 377 ЗОО примењују не само када се накнада захтева од учиниоца кривичног дела као непосредног штетника већ и од другог лица које одговара за штету иако није учинилац кривичног дела. Тако се догодило да су из истог штетног догађаја нека лица остварила право на накнаду штете – тако што су судови усвајали тужбене захтеве налазећи да потраживање није застарело – док је подносиоцима уставне жалбе тужбени захтев одбијен управо због застарелости. Имајући то у виду, УС је утврдио да су окружни судови, па и ВСС, у идентичној чињеничној и правној ситуацији доносили различите одлуке и на тај начин подносиоце уставне жалбе довели у битно различит положај од онога у коме су били тужиоци чији је истоврсни тужбени захтев усвојен. Другим речима, различито поступање редовних судова поводом исте чињеничне и правне ситуације довело је подносиоце уставне жалбе у неравноправан положај у остваривању судске заштите у односу на лица чији су тужбени захтеви усвојени, што указује на повреду принципа правне сигурности. Да потреба хармонизације судске праксе у Србији заслужује посебну пажњу, наводи се и у литератури (Porović, Marinković 2016, 381), а неконзистентна судска пракса српских судова довела је у више наврата и до интервенције ЕСЈП у случајевима против Србије.¹⁶ Уставни суд је посебно нагласио да није надлежан за уједначавање судске праксе редовних судова, али је – имајући у виду своја Уставом утврђена овлашћења да штити људска и мањинска права и слободу – сматрао да је неопходно да надлежни редовни судови, у ситуацијама када нађу да дотадашња судска пракса није у складу са меродавним материјалним правом, предузму све мере и радње предвиђене одговарајућим процесним законима. То се нарочито односи на ВСС који је, уместо да уједначава судску праксу поводом исте чињеничне и правне ситуације, доношењем различитих одлука створио правну несигурност подносилаца уставне жалбе, те је та околност сама по себи довољан разлог да се утврди постојање повреде права подносилаца уставне жалбе на једнаку заштиту права пред судовима.

2.2.3. Повреда права на правично суђење

У погледу истакнуте повреде права на правично суђење зајемченог чланом 32, став 1 Устава, Уставни суд се позвао на свој горе цитирани став од 7. јула 2011. године:

¹⁶ Наиме, из пресуда Европског суда за људска права произилази да је повреда права на правично суђење више пута била утврђивана као резултат противречне судске праксе истог суда. Видети, на пример, пресуде *Винчић и други против Србије*, 44698/06 и др., 1. 12. 2009, §§ 17, 39 и 50, и *Ракић и други против Србије*, 47469/07 и др., 5. 10. 2010, § 38.

„Полазећи од наведеног, Уставни суд оцењује да су у конкретном случају другостепени и ревизијски суд произвољно применили материјално право, и то на штету подносилаца уставне жалбе, примењујући у конкретном случају одредбе члана 376. Закона о облигационим односима.“¹⁷

Шта су били аргументи да УС усвоји тај правни став?

Према одредби члана 377, став 1 ЗОО, у ситуацијама кад је штета проузрокована кривичним делом а за кривично гоњење је предвиђен дужи рок застарелости, захтев за накнаду штете према одговорном лицу застарева кад истекне време одређено за застарелост кривичног гоњења. У тој ствари било је спорно правно питање да ли привилеговани рок застарелости потраживања накнаде штете треба да важи само према штетнику који је и учинилац кривичног дела или према сваком одговорном лицу, независно од основа његове одговорности за штету. Та остала одговорна лица појављују се по основу одговорности за другога (одговорност за штету коју причини лице неспособно за расуђивање или малолетник),¹⁸ по основу одговорности правног лица за штету коју његов радник или орган проузрокује трећим лицима¹⁹ или, пак, по основу објективне одговорности за штету која је настала од опасне ствари или опасне делатности.²⁰

У правној књижевности и судској пракси појавила су се два потпуно опречна става. Тако, Визнер сматра (Vizner 1978, 1327) да се привилеговани рок застарелости из члана 377 ЗОО примењује само када је реч о потраживању накнаде штете од учиниоца кривичног дела, док се у односу на сва остала одговорна лица примењују општи рокови застарелости прописани у члану 376 ЗОО.²¹ Исто становиште изразио је у једном тренутку и ВСС:

„Полазећи од изложеног, судије Грађанског одељења Врховног суда Србије су се определиле за већ прихваћено доктринарно становиште да рокови застаревања потраживања накнаде штете из члана 377. Закона о облигационим односима теку само према учиниоцу кривичног дела којим је штета узрокована, а не и према држави, односно правном лицу које

¹⁷ Одлука Уставног суда Уж-482/2008, 13. 10. 2011.

¹⁸ Закон о облигационим односима, чл. 164–169.

¹⁹ Закон о облигационим односима, чл. 170–172.

²⁰ Закон о облигационим односима, чл. 173–179.

²¹ „(1) Потраживање накнаде проузроковане штете застарева за три године од кад је оштећеник дознао за штету и за лице које је штету учинило. (2) У сваком случају ово потраживање застарева за пет година од кад је штета настала. (3) Потраживање накнаде штете настале повредом уговорне обавезе застарева за време одређено за застарелост те обавезе“ (чл. 376 Закона о облигационим односима).

за штету одговара уместо њега по одредбама члана 172. Закона о облигационим односима, те да због тога потраживање накнаде штете по основу одговорности државе за штету коју проузрокује њен орган, застарева у роковима прописаним одредбама члана 376. Закона о облигационим односима.²²

Према другом становишту изнетом у правној књижевности, привилеговани рок застарелости из члана 377 ЗОО треба примењивати не само када је реч о учиниоцу кривичног дела већ и онда када се тужбени захтев за накнаду штете упућује према сваком лицу које одговара по правилима о одговорности за друго, односно по правилима о објективној одговорности (Караникић Мирић 2011, 192–196; Studin 1983, 1141). Потпуно невероватно, али исти ВСС који је усвојио претходно поменуто правно схватање донео је и сасвим супротну одлуку годину дана касније:

„Према чл. 377. ст. 1 ЗОО, када је штета проузрокована кривичним делом, а за кривично гоњење је предвиђен дужи рок застарелости, захтев за накнаду штете према одговорном лицу застарева када истекне време одређено за застарелост кривичног гоњења. Под одговорним лицем не подразумева се само учинилац кривичног дела, већ и лице које одговара за штету која је учињена кривичним делом, иако само није учинилац тог дела.“²³

Постоје разлози који су руководили УС да прихвати тај други став правне теорије и судске праксе, али они се на првом месту односе на језичко и историјско тумачење одредбе члана 377, став 1 ЗОО. Наиме, још у време важења Закона о застарелости потраживања (ЗоЗП), чија одредба није садржавала синтагму „према одговорном

²² Правно схватање Грађанског одељења Врховног суда Србије, утврђено на седници од 10. 2. 2004, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије* 3/05, 127. Исти став изразио је Врховни суд Србије и у неким својим каснијим одлукама: „Привилеговани рок застарелости потраживања накнаде штете причињене кривичним делом може се применити само у односу на извршиоца кривичног дела а не и на правно лице које уместо њега одговара за тако причињену штету трећем лицу.“ Видети пресуду Рев. 2865/05, 24.1.2006, *Правни информатор* 12/06, 30. Исто: „Рокови застарелости потраживања накнаде штете из члана 377 ЗОО теку само према учиниоцу кривичног дела којим је штета проузрокована, а не према држави односно правном лицу које за штету одговара уместо њега по одредбама члана 172 ЗОО.“ Видети пресуду Рев. 1354/06, 6. 9. 2006. Из архиве суда.

²³ Видети решење Врховног суда Србије Рев. 1335/05 и Сгзз 58/05, 30. 11. 2005, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије* 4/05, 89–91. Окружни суд у Нишу такође следи тај нови став: „Када је штету проузроковао тужеников осигураник кривичним делом, рок застарелости тужбеног захтева за накнаду штете је онај који је прописан за застарелост кривичног гоњења за кривично дело и он важи како за возача возила, тако и за осигуравајућу организацију.“ Видети пресуду Окружног суда у Нишу Гж. 4021/07, 8. 11. 2007, *Билтен судске праксе Окружног суда у Нишу* 27/08, 32.

лицу“,²⁴ поставило се питање да ли привилеговани рок застарелости тече и према самом штетнику и према лицу које одговара за исти догађај по неком другом основу. На Проширеној општој седници Врховног суда Југославије, која је одржана 19. октобра 1970. године, усвојено је Начелно мишљење да рок из члана 20, став 1 ЗоЗП не тече само према штетнику као учиниоцу кривичног дела, него и према сваком лицу које одговара за штету коју је такав штетник проузроковао. Прихватајући такав став, законодавац је, доносећи ЗоО, у члану 377, став 1 допунио ранију одредбу ЗоЗП управо речима да „право на накнаду штете застарева према одговорном лицу“.²⁵ При том, као одговорно лице могу да се квалификују: сам штетник, у чијем се акту стичу елементи кривичног дела; неко друго лице које за штетника који је учинио кривично дело одговара по правилима о одговорности за другога; или ималац опасне ствари, односно лице које обавља опасну делатност, ако се употреба опасне ствари или вршење опасне делатности могу квалификовати као кривично дело (Караникић Мирић 2011, 192). Дакле, и чисто језичко тумачење спорне одредбе, у којој се не помиње ни штетник ни учинилац кривичног дела већ само одговорно лице, никако не допушта да се њено значење сужава само на штетника и у том смислу се супротна пракса редовних судова, па и ВСС, може сматрати недоследном, а одлука УС утемељеном и оправданом.²⁶

2.3. Поступак пред Врховним касационим судом

Одлука Уставног суда Уж-482/2008 од 13. октобра 2011. године достављена је ВКС 1. децембра 2011. године, ради поновног одлучивања о ревизији тужилаца. Међутим, сасвим неочекивано, ВКС је одлучио да поново одбије као неосновану ревизију тужилаца. Образложење се темељило на истим ставовима на којима је била заснована и ранија одбијајућа ревизијска пресуда ВСС, о којој је већ

²⁴ „Кад је штета проузрокована кривичним делом, а за кривично гоњење је предвиђен дужи рок застарелости, захтев за накнаду штете застарева кад истекне време одређено за застарелост кривичног гоњења.“ Видети Закон о застарелости потраживања, *Службени лист ФНРЈ* 40/1953 и 57/1954, чл. 20, ст. 1.

²⁵ Исто такво историјско тумачење спорне одредбе Закона о облигационим односима потврдио је и проф. др Слободан Перовић који је, заједно са проф. др Маријом Караникић Мирић, био позван на консултативни састанак Уставног суда. Такви састанци одржавају се када постоји потреба да се о питањима од значаја за одлучивање у конкретном уставносудском предмету прибави мишљење и од правних експерата у одређеној области права. Видети Пословник о раду Уставног суда, *Службени гласник РС* 103/2013, чл. 32.

²⁶ Опширније о циљном тумачењу и о осталим разлозима за заузимање таквог става (разлози економичности, разлози правне политике да се строже постави одговорност штетника који је штету проузроковао кривичним делом итд.) видети у Караникић Мирић 2011, 192–196.

било говора у овом тексту. Другим речима, и ВКС је заузео становиште да је потраживање тужилаца застарело, будући да су тужбе поднете суду након протекла више од пет година од дана када је штета настала, да се у том случају рокови застарелости рачунају према општем пропису из члана 376 ЗОО, односно да прописани рокови застарелости потраживања из члана 377 ЗОО теку само према учиниоцу кривичног дела којим је штета узрокована, а не и према држави, односно правном лицу које одговара уместо њега.²⁷ Притом се ВКС позвао само на правно схватање ВСС утврђено на седници Грађанског одељења од 10. фебруара 2004. године,²⁸ наводећи „да се правно схватање о примени рока застарелости за накнаду штете узроковане кривичним делом искључиво примењује у судској пракси Врховног касационог суда, од стране свих већа и да наведено правно схватање није измењено на седници Грађанског одељења Врховног касационог суда... да су накнада штете и застарелост институти материјалног (облигационог) права, па зато тумачење значења одредаба чл. 376 и 377 у вези чл. 172 ЗОО може дати само Врховни касациони суд, а не Уставни суд, јер питања која се односе на застарелост потраживања накнаде штете не спадају у област људских и мањинских права и слобода“ (*sic!*)... „да је судска пракса у примени ових института, почев од усвајања поменутог правног схватања ревизијског суда од 10. фебруара 2004. године сагласна, доследна и непротивуречна“.²⁹ Нажалост, ВКС је из своје оптике потпуно изоставио чињеницу да пракса врло очигледно није била „сагласна, доследна и непротивуречна“, односно да је исти ВСС изразио потпуно супротно становиште у неким другим одлукама,³⁰ а оценио је да две пресуде ВСС које су понудили сами тужиоци³¹ „нису од значаја“ (*sic!*).³²

2.4. Поновни поступак пред Уставним судом

Тужиоци су поднели нову уставну жалбу УС, образлажући овога пута повреду права на правично суђење тврдњом да је након доношења Одлуке УС Уж-482/2008 од 13. октобра 2011. и поништења пресуде ВСС Рев. 2002/07 од 29. августа 2007. године,

²⁷ Врховни касациони суд, Рев. 17/11, 3. 10. 2012, из архиве суда.

²⁸ Видети белешку 22.

²⁹ Врховни касациони суд, Рев 17/11. *Ibid.*

³⁰ Видети белешку 23.

³¹ Видети белешку 15.

³² Врховни касациони суд осврнуо се у свом образложењу и на три одлуке УС (белешка 13), погрешно закључујући да је у њима УС заузео супротно становиште, али се нажалост није потрудио да утврди да је чињенично стање у та три случаја било битно различито у односу на случај *Зека, Шаља и остали*.

надлежни ВКС донео оспорену пресуду у којој је, као и у претходној ревизијској пресуди, одбио ревизију подносилаца јер је оценио да је потраживање подносилаца застарело.

Уставни суд је, поступајући по други пут у тој правној ствари, донео одлуку којом је усвојио уставну жалбу, поништио пресуду ВКС Рев. 17/11 од 3. октобра 2012. године и наложио му да поново одлучи о ревизији тужилаца, у складу са оценама УС изнетим у тој одлуци.³³ У образложењу је УС пошао од тога да се ВКС очигледно оглушио о императивне одредбе члана 171 Устава, којим је утврђено да је свако дужан да поштује и извршава одлуку Уставног суда, те да Уставни суд може одредити начин извршења своје одлуке, као и о законске одредбе којима је, између осталог, прописана обавеза државних и других органа да, у оквиру својих права и дужности, извршавају одлуке и решења Уставног суда,³⁴ те да су одлуке УС коначне, извршне и општеобавезујуће.³⁵ Стога је УС нашао да није потребно да посебно и поново образлаже своје правно становиште које се односи на рок застарелости за накнаду штете проузроковане кривичним делом и које је детаљно образложено у претходној одлуци у тој правној ствари. Међутим, имајући у виду онај део образложења оспорене ревизијске пресуде који се односи на надлежност УС да одлучује о једном облигационом праву, УС је оценио да треба још једном посебно да укаже на свој генерални став да у поступку по уставној жалби није надлежан да као инстанциони суд преиспитује закључке и оцене редовних судова у погледу утврђеног чињеничног стања и примене процесног и/или материјалног права, осим када је примена процесног и/или материјалног права од редовних судова очигледно произвољна, арбитрерна и на штету подносиоца уставне жалбе. Тада Уставни суд, пружајући подносиоцу уставне жалбе непосредну уставносудску заштиту, утврђује повреду Уставом гарантованог права на правично суђење.³⁶ Притом, УС се посебно осврнуо на наводе из оспорене ревизијске пресуде о томе да „су накнада штете и застарелост институти материјалног (облигационог) права, па зато тумачење значења одредби из чл. 376. и 377. у вези чл. 172. ЗОО може дати само Врховни касациони суд, а не Уставни суд, јер питања која се односе на застарелост потраживања накнаде штете не спадају у област људских и мањинских права и слобода“. Сасвим супротно тим наводима ВКС, у конкретном случају је управо очигледно да је

³³ Одлука Уж-224/2013, 6.6.2013, <http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Cyrl-CS/9000/?NOLAYOUT=1>, последњи приступ 3. маја 2020. Одлука је објављена и у *Службеном гласнику РС* 55/2013.

³⁴ Закон о Уставном суду, чл. 104, ст. 1.

³⁵ Закон о Уставном суду, чл. 7.

³⁶ Одлука Уставног суда, Уж-224/2013. *Ibid.*

ВКС произвољним тумачењем поменутих института и одредаба ЗОО поново повредио Уставом гарантовано право на правично суђење подносилаца уставне жалбе, а то неспорно јесте „област људских и мањинских права и слобода“ за чију заштиту је надлежан Уставни суд.³⁷ Дакле, не зато што је УС неки „суд ван система“ већ због тога што има Уставом установљене функције чувара Устава и јемца људских слобода и права установљено је да је УС добио надлежност да контролише уставност свих аката и радњи свих носилаца државне власти. То значи да општи, али исто тако и појединачни акти и радње ниједног државног органа – органа законодавне, извршне или судске власти – од те уставносудске контроле нису изузети. Због тога се у литератури наводи да такве „пингпонг одлуке“ озбиљно могу отворити питање делотворности заштите људских права у Србији, будући да ако оба суда истрајавају на својим ставовима, поступци могу трајати унедоглед (Ненадић 2013, 103). Другим речима, важан контролни механизам који у поступку по уставним жалбама спроводи УС може бити делотворан само ако редовни судови доследно поштују одлуке УС и прихватају ставове који се односе на заштиту уставом гарантованих људских права и слобода.

Када је реч о делу образложења оспорене ревизијске пресуде у коме се ВКС позива на одредбе Закона о уређењу судова и обавезу судских већа Грађанског одељења ВКС да се придржавају ставова усвојених на седници одељења, УС је још једном нагласио да императивна одредба члана 171, став 1 Устава обавезује судове да извршавају одлуке УС, а да извршавање одлуке УС подразумева доношење нове одлуке уколико је то наложено, као и обавезно поступање и одлучивање судова у складу са оценама и ставовима изнетим у одлуци УС. То обесмишљава позивање ВКС на законом предвиђену обавезност поступања по сопственим правним ставовима, посебно у ситуацији када је УС утврдио да се таквим правним ставом повређује Уставом гарантовано право на правично суђење подносилаца уставне жалбе.

Најзад, иако то није чинио често када је утврђивао повреду права на правично суђење, у том случају УС је, због поновљене

³⁷ Уставни суд се позвао и на добро установљену праксу Европског суда за људска права у погледу тумачења права на правично суђење у контексту примене материјалног права: „Суд неће постављати питање тумачења домаћег права од стране домаћих судова, осим у случају очигледне произвољности (види, *mutatis mutandis*, *Adamsons против Летоније*, број 3669/03, став 118., 24. 6. 2008. године), другим речима, када уочи да је примена права од стране домаћих судова у одређеном случају била очигледно погрешна или таква да су изведени произвољни закључци и/или ускраћивања правде (види, *mutatis mutandis*, *Farbers u Harlanova против Литваније* (одлука), број 57313/00, 6. 9. 2001. године, и, мада у контексту члана 1. Протокола број 1, *Beyeler против Италије* [VV], број 33202/96, став 108., ЕCHR 2000-I).“ *Ibid.* Видети *Анђелковић против Србије*, 1401/2008, 19. 3. 2013, § 24.

повреде права на правично суђење, сваком од подносилаца уставне жалбе досуди накнаду нематеријалне штете у износу од по 1.000 евра, у динарској противвредности.

3. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Усвајањем Устава Србије од 2006. године зајемчена је уставно-правна заштита повређених или ускраћених људских и мањинских права и слобода кроз нови институт уставне жалбе. Након што је УС почео да доноси мериторне одлуке у поступцима по уставним жалбама, а нарочито од када је почео да усваја уставне жалбе, да утврђује да је повређено или ускраћено неко од уставом зајемчених људских права и слобода и да поништава пресуде редовних судова, па и ВСС (односно ВКС), однос између УС и ВСС (односно ВКС) постао је нарочито тензичан. Иако је и Венецијанска комисија недвосмислено саопштила свој став да ако Уставни суд има компетенције да испитује судске одлуке – што је веома позитивно из перспективе људских права – он мора имати овлашћења и да их санкционише ако нађе да су неуставне, те да би у случају да оспорена пресуда не би могла бити поништена то ослабило овлашћења Уставног суда и озбиљно угрозило његов углед, отпор редовних судова није престао ни до данас. Управо стога, нема бољег начина да се добро илуструје разлика између судске надлежности редовних судова и поступања УС по уставним жалбама него да се то покаже на примерима добре праксе. Овде приказана одлука има управо такву функцију, будући да је УС интервенисао због постојања потпуно недоследне и конфузне праксе врховних судова у тумачењу одговарајуће одредбе ЗОО и спорног питања примене привилегованог рока застарелости не само у односу на штетника него и у односу на свако друго лице које може бити по неком основу одговорно за штету, успут се и у меритуму изјашњавајући за став који је оценио као право значење спорне одредбе ЗОО (члан 377/2).

ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES)

- Draškić, Marija. 2019. Ustavna žalba u Srbiji: prostor za tenzije između Ustavnog suda i Vrhovnog (kasacionog) suda. 111–135. *Ustavna žalba u pravnom sistemu Srbije*, ur. Edin Šarčević, D. Simović, Sarajevo: Fondacija Centar za javno pravo.
- Караникић Мирић, Марија. 1/2011. Застарелост потраживања накнаде штете проузроковане кривичним делом. *Анали Правног факултета у Београду* 59: 178–204. (Karanić Mirić, Marija. 1/2011.

- Zastarelost potraživanja naknade štete prouzrokovane krivičnim delom. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* 59: 178–204.)
- Ненадић, Боса. 2013. О неким аспектима односа уставних и редовних судова. 71–111. *Улога и значај уставног суда у очувању владавине права*, ур. Боса Ненадић. Београд: Уставни суд. (Nenadić, Bosa. 2013. O nekim aspektima odnosa ustavnih i redovnih sudova. 71–111. *Uloga i značaj ustavnog suda u očuvanju vladavine права*, ур. Bosa Nenadić. Beograd: Ustavni sud.)
- Popović, Dragoljub, Marinković, Tanasije. 2016. The emergence of the human rights protection in Serbia under the European Convention on Human Rights: The experience of the first ten years. 373–400. *The Impact of the ECHR on Democratic Change in Central and Eastern Europe – Judicial Perspectives*, eds. Iulia Motoc, Ineta Ziemele. Cambridge: Cambridge University Press.
- Стојановић, Драган. 2016. *Уставно правосуђе – Уставно процесно право*. Ниш: Правни факултет у Нишу. (Stojanović, Dragan. 2016. *Ustavno pravosuđe – Ustavno procesno право*. Niš: Pravni fakultet u Nišu.)
- Studin, Josip. 1983. Član 377. Potraživanje naknade štete prouzrokovane krivičnim delom. 1141–1143. *Komentar Zakona o obli-gacionim odnosima*, knjiga I, ур. Borislav T. Blagojević, Vrleta Krulj, 2. izdanje. Beograd: Savremena administracija.
- Vizner, Boris. 1978. Član 377. Potraživanje naknade štete uzrokovane krivičnim djelom. 1325–1327. *Komentar Zakona o obveznim (obli-gacionim) odnosima*, 2. knjiga. Zagreb: nepoznat izdavač.

Marija Draškić, PhD

Full Professor

University of Belgrade Faculty of Law

Judge of the Constitutional Court of the Republic of Serbia (2007–2016)

EXTENDED STATUTE OF LIMITATIONS: DIVERGENT
JURISPRUDENCE OF THE SUPREME COURT (OF CASSATION)
AND THE OPINION OF THE CONSTITUTIONAL COURT

Summary

Although the difference in the competences of the Constitutional Court's and courts' of general jurisdiction can be observed and explained on the normative and even on the practical level, a heated debate took place in Serbia on whether the Constitutional Court could control judicial decisions at all. This paper seeks to outline one Constitutional Court decision that illustrates the reasons why the Constitutional Court obtained competence for the adjudication of constitutional appeals and therefore entered the area of direct protection of constitutionally guaranteed human rights. In the case that is the subject of this comment, the Constitutional Court acted to harmonize inconsistent case law in the case of the dispute as to whether the prolonged prescription period—in case of damage caused by a criminal offence—runs solely against a wrongdoer, or also against a person liable for damage caused by the wrongdoer, protecting the complainants' right to a fair trial.

Key words: *Constitutional Court. – Supreme Court (of Cassation). – Constitutional complaint. – Human rights. – Extended statute of limitations.*

Commentary history:
Received: 30. 4. 2020.
Accepted: 1. 6. 2020.